

Рецензия

от проф. д-р Янаки Боянов Стоилов

ЮФ на Пловдивския университет „П. Хилендарски“

професионално направление 3.6. Право (Теория на държавата и правото)

за дисертационния труд на Вероника Самуилова Дойчинова

на тема „Миграционните процеси в контекста на теорията на правната система“, представен за получаване на образователната и научна степен „доктор“ по научна област 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.6. Право, научна специалност/докторска програма „Теория на държавата и правото“ в Юридическия факултет на Пловдивския университет „П. Хилендарски“

Уважаеми членове на научното жури,

В качеството ми на член на научното жури, формирано със Заповед № РД-21-1532/20.07.2023 г. на Ректора на Пловдивския университет представям рецензия, изготвена на основание чл. 10, ал. 1 от Закона за развитие на академичния състав на Република България и чл. 32, ал. от Правилника за неговото прилагане.

Информация за докторанта и за представените от него материали:

Вероника Дойчинова притежава образователната и квалификационна степен „магистър“ по специалност „право“ от Правно-историческия факултет на Югозападния университет „Н. Рилски“ в Благоевград през 2012 г. От 2013 до сега тя е разследващ полицаи по разкриване на престъпления, свързани с нарушаване на граничния режим. Като редовен докторант в катедра „Теория и история на правото“ в ЮФ на Пловдивския университет тя работи под ръководството на проф. д-р Б. Чернева. Докторантът е отчислен с право на защита от Факултетния съвет на 1.8.2022 г. Представената от докторанта дисертация на тема „Миграционните процеси в контекста на теорията на правната система“ е обсъдена на заседание на катедрата на 4.7.2023 г. Катедреният съвет е предложил да бъде допусната до публична защита. Според становището на Катедреният съвет докторантът е изпълнил минималните национални изисквания в съответствие с чл. 9, ал. 2 от Закона за развитие на академичния състав в Република България и Приложението към чл. 1а от Правилника за неговото прилагане.

В рамките на настоящата процедура В. Дойчинова е представила изискуемите материали: дисертационен труд, автореферат, информация за научните приноси, автобиография и пет публикации в български правни издания по темата на дисертационния труд. Приложена е и декларация за оригиналност на изследването.

Описание и обща характеристика на дисертационния труд:

Дисертационният труд на докторант Вероника Дойчинова се състои от увод, три глави, заключение и библиография – общо в обем от 246 стр. Библиографията съдържа

76 заглавия на кирилица, 38 на латиница плюс съдебна практика и 17 интернет източника.

Докторантът разглежда миграцията като „социално и правно явление с комплексен характер, надхвърлящо границите на националната държава и географските региони, дори континенти“. Миграцията е фактор, който влияе върху ефективността на правото. Оттук насетне миграцията се анализира като основно право на човека, уредено в международните правни актове.

Дисертантът отбелязва недостатъчно ясното разграничение между видовете мигранти: бежанец и нелегален икономически мигрант. Теорията на правната система дава възможност да се проследи влиянието на миграционните процеси върху развитието на правото в два аспекта: от една страна правото следва да уреди всички основни проявления на миграцията като обект на правна регулация, а от друга тя оказва влияние върху ефективността на правната система. Миграционните процеси са разгледани като фактор, който влияе върху социалната среда, т.е. върху окръжаващата правото среда.

Миграцията е характеризирана като социален фактор, който участва при формирането на правната нормативност. Това обосновава използването на нормативния подход, а също – на правносоциологическия, на сравнителноправния и на системния подход. Научната теза на автора е, че миграционните процеси оказват съществено влияние върху структурата, съдържанието и функционирането на правната система.

Първата глава се отнася до проблемите на валидността, социалната ефективност на правната система и миграцията. Тази глава изпълнява методологическа роля, като се опитва да изясни и обоснове използваните в изследването понятия и взаимодействието между явленията, които отразяват. В. Дойчинова показва добро познаване на основните съвременни възгледи, респективно трудове за правната система, за нейната структура и функциониране. Тя се опитва да отговори на въпроса, който поставя, как миграционните процеси влияят върху развитието на правната система. Споделям мнението на докторанта (с. 48) и на други автори преди него, че правната система е хетерогенна, т.е. тя се състои от различни по качество елементи и не се изчерпва с правните норми. Застъпена е позиция, че може да се обособи отрасъл „миграционно право“, който стои между административното и бежанското право (с. 52).

Втората глава е за миграцията като социален фактор на въздействие върху правната система. Тази глава е центърът на изследването. Изтъква се ролята на миграцията като социален фактор за формиране на правните системи и за пренос на правни култури (с. 87). Приложен е историческият подход, за да се обособят различни периоди, в които протича миграцията – като се започне от времето на Римската империя и се стигне до военните конфликти, предизвикали вълни от мигранти през XIX и XX век. Обърнато е внимание на обособяването на различни видове мигранти, включително от гледна точка на тяхното правно положение. Разгледана е правната уредба, определяща статута на бежанците според Женевската конвенция и съпътстващите я актове. Миграцията е описана като социално-психологически процес, който включва интегриране в новото общество като необходим стадий в процеса на миграцията (с. 93), а правното изражение на интеграцията се състои във възприемане на поведение, съответстващо на правилата на дадена национална правна система.

Дисертантът разполага миграционното право едновременно в полето на международното публично право, на правната система на Европейския съюз и в рамките на националното право (административното право). То постепенно се обособява като правен отрасъл, за което способства създаването на законодателство.

Третата глава се занимава със защитата на правата на мигрантите. Мигрантите по-общо се третират като уязвима група лица, подлежащи на особена закрила (с. 153). Обосновава се необходимостта от защита на правата на мигрантите на глобално, на регионално и на национално ниво. Прави се преглед на относителната към този проблем практика на Европейския съд по правата на човека за България, специално за съдебното обжалване на заповеди за екстрадиция. Констатирано е противоречие между Дъблинския регламент за правото на убежище и задължението за защита на европейските граници (Кодекса за Шенгенските граници). Такъв проблем се открива при съпоставяне на Решение на Съвета на Европейския съюз и това за временна закрила от 2021 г. във връзка с войната в Украйна.

Според В. Дойчинова правото да се напуска страната се отнася както до гражданите, така и до мигрантите, като квалифицирането му като специално право се отнася до работниците мигранти (с. 188). Съществува задължение на мигрантите да се представят на властите, за да поискат закрила. Но в същото време неизпълнението на това задължение не ги лишава от правото да искат закрила (с. 197). Интересно е да се обърне специално внимание на този въпрос при евентуална по-нататъшна работа върху темата.

Мигрантите са отнесени към няколко групи в зависимост от причините, които са довели до миграцията: принудителна миграция, при която лицата търсят убежище, и доброволна миграция, чрез която те търсят по-добър живот (с. 200). В първия случай става дума за сигурност. Прави се предложение в националната и европейската правна уредба да се даде дефиниция за мигрант в нерегламентирана ситуация. Оттук обаче възниква въпрос, ако ситуацията е нерегламентирана, то поддава ли се тя все пак на някакво определяне, защото в обратния случай би се оказало, че всяко лице може да претендира за статут на мигрант. Авторът отбелязва наличието на вторична миграция по смисъла на Дъблинския регламент (Регламент на ЕС от 2013 г.), но не предлага някакво решение.

Дисертантът е успял да съчетае общотeorетичния подход към изследваната тема с навлизане в отрасловата проблематика, което е наложително с оглед на избраната тема. Изследването е проведено самостоятелно, като не съм констатирал плагиатство.

Авторефератът отразява и резюмира точно съдържанието на изследването. В него са посочени най-важните резултати и приносите, до които авторът е достигнал.

Приноси на изследването за науката и практиката:

Обосновано е използването на теорията на правната система за обяснение на миграционните процеси в контекста на съществуващата правна система;

Установено е, че миграционните процеси поставят на изпитание функционирането и развитието на правната система;

Направени са уточнения в понятия, попадащи в обхвата на темата. Такива са: миграционен процес, мигрант, вкл. незаконен мигрант и др. Някои от предложенията в тази насока имат практико-приложно значение. Предлага се например в зависимост от юридическия профил на мигранта (с предоставен статут по Закона за убежището и бежанците, мигранти в процедура по предоставяне на закрила, мигранти с отказан или прекратен статут и др.) да се определят неговите права и задължения;

В правната уредба на миграцията – на национално и особено на международно ниво – трябва да се отчита разликата, а оттам и последиците от това дали съответните лица се съобразяват с изискванията за получаване на закрила или не;

Направено е предложение за кодифициране на уредбата на актовете, регулиращи влизането, пребиваването, напускането на територията на страната (по-точно е да се каже държавата) и статуса на лицата, които не са български граждани.

Критични бележки и препоръки:

Основният проблем в политиката по миграцията и специално при нейната правна уредба е, че тя не държи достатъчно сметка за необходимостта от балансиране на системите в по-широк план. В случая това е отбелязаният стремеж да се помогне на мигрантите, като им се даде достъп до дадена държава и нейното общество, от една страна, и реалният капацитет на същото общество да интегрира мигрантите, без насилствено да ги асимилира, от друга. Това обаче предполага провеждане на комплекс от мерки в различни области на политиката не само на национално ниво, а от гледище на правния режим на миграцията – балансиране на правата и задълженията на мигрантите, което съвременното международно и национално право подценяват. В търсене на такъв балансиран подход следва да се запитаме не е ли опростено да приравняваме мигрантите помежду им само за това, че идват от територията на една държава и едни и същи са водещите причини, предизвикали миграцията. Означава ли това, че всеки мигрант безусловно трябва да бъде третиран като принадлежащ към някаква уязвима група, независимо от неговото материално, професионално, семейно и друго положение?;

Не съм сигурен, че един от опитите да се въведе специфично съдържание в съществуващи термини е достатъчно обоснован. Според автора „ефективността се изразява в социалната ефикасност на правната система“ (с. 32), след което се казва, че ефективна правна система е действащата правна система, а ефикасността е проявление на социалната ефективност на правната система (с. 38). Правейки логическа връзка между тези съждения излиза, че ефективна е действащата правна система, а ефикасна е тази, която постига определени социални цели. Не е ли по-ясно да се постави въпроса как действащата правна система чрез своето функциониране и промяна да стане социално по-ефективна, вместо да се дублира значението на различни думи – действаща и ефективна правна система? От категорията на терминологичните бележки също е препоръката ми да се прави разлика между „статут“ и „статус“, а оттук между мигрантски статут и мигрантски статус. Смятам по-нататък, че по-точно е да се каже, че забраната за дискриминация е проявление на принципа на равенството вместо да се говори за право на недискриминация. Но ако последната бележка е повече въпрос на

използвана терминология отколкото съдържателен въпрос, то поставянето на знак на равенство между законово право (право, валидно признато в дадена правна система) и налично, притежавано от субекта право, води до заличаване на разликата между обективно и субективно право. Все с оглед на концептуално и терминологично прецизиране на изследването поставям въпроса, че едно са правата на човека като морален и политически идеал и друго като правна категория. В първия случай те са по-скоро политически аргумент и такъв *de lege ferenda*, а във втория – мяра на дължимо поведение от страна на държавата;

Споделям написаното от автора, че бежанците, лицата с хуманитарен статут и предоставена временна закрила са мигранти с придобит административноправен статут и пребивават законно на територията на държавата. Оттук отчетливо трябва да се различат юридическият статут – бежанец, лице, търсещо международна закрила и нелегален мигрант, от една страна, и причините, довели до миграция – икономически, екологични, здравни и пр., от друга;

Едва ли е необходимо в заключението да се изброяват международните актове, които уреждат миграцията, повечето от които са споменати и коментирани в предходното изложение;

В редица изречения се съдържат думи и изрази, които не са съгласувани по род, число и др. Това не променя вложения в текста смисъл, но понижава езиковото и стилистично качество на работата. При още един внимателен прочит преди предаване на работата авторът вероятно би избегнал тези неточности,

Заключение:

Докторантът е достигнал изискуемото образователно ниво в разработваната тематика и показва способност за самостоятелно провеждане на научни изследвания.

Дисертационният труд съдържа теоретични и научно-приложни резултати. Като отчитам също актуалността на темата, обхвата и новостите в нейното изследване и направените критични бележки и препоръки стигам до положителна оценка на дисертационния труд. Поради това предлагам на научното жури да гласува Вероника Самуилова Дойчинова да получи образователната и научната степен „доктор“ в област на висше образование 3. „Социални, стопански и правни науки“, професионално направление 3.6. „Право“; по научна специалност/докторска програма „Теория на държавата и правото“.

04.10.2023г.

проф. д-р Янаки Стоилов